

Er aan toe: Constructies en evaluatief taalgebruik

Jack Hoeksema
Rijksuniversiteit Groningen

1 Ter inleiding

Een van de voornaamste functies van taal is evaluatie, vaak in termen van *goed/slecht*. We beschrijven niet alleen gebeurtenissen en personages, maar evalueren die ook, soms expliciet, soms impliciet. Connotaties bijv. hebben een impliciet evaluatief karakter. Als ik iemand omschrijf met een niet-neutrale term als *wijf*, dan zeg ik niet alleen dat ze een vrouw is, maar ik voeg er meteen een negatieve evaluatie aan toe. Een paard aanduiden als een knol, of een auto als een bolide, houdt evenzeer een evaluatie in. Meer expliciet kan een evaluatie gegeven worden met behulp van predicaten als *goed, snel, slecht, langzaam, suf, hip, lelijk, mooi, lief, stout* etc. Gewoonlijk komen die predicaten in tweetallen, zogeheten antoniemenparen, waarvan eentje het positieve deel van een schaal vertegenwoordigt en de ander het negatieve deel. Ook tal van constructies hebben een evaluatief karakter, zoals de bekende binominale constructie *een schat van een kind, een engel van een vrouw, een beer van een vent, een kast van een huis* etc. (Paardekooper, 1956; Everaert, 1992; Foolen, 2004). Niet evident evaluatieve combinaties, zoals *een boekhouder van een man, een UHD van een collega* zijn semantisch onwelgevoemd, of krijgen een ad hoc evaluatieve lading (zo kan men zich voorstellen dat

Gepubliceerd in:
S. Lestrade, P. de Swart & L. Hogeweg (Red.) (2015).
Addenda. Artikelen voor Ad Foolen (pp. 149–161).
Nijmegen: Radboud Universiteit. ©2015 de auteur(s).

iemand de term ‘boekhouder’ als negatieve evaluatie gebruikt, en niet als een neutrale functieaanduiding).

In deze korte bijdrage wil ik een constructie beschrijven met de ongebruikelijke eigenschap dat hij gespecialiseerd is voor negatieve evaluaties, en die wordt geïllustreerd door de volgende voorbeeldzinnen:

- (1) a. Het land was er slecht aan toe na de oorlog.
b. De patiënt is er heel beroerd aan toe.
c. Ook de andere inzittenden waren er niet zo best aan toe.

Kenmerkend voor deze constructie is de aanwezigheid van een koppelwoord, een evaluatief predicaat, zoals *slecht*, en *eraan toe*. In combinatie drukt de constructie uit dat het onderwerp van de zin zich lichame-lijk dan wel geestelijk bevindt in een toestand die omschreven wordt door het evaluatieve predicaat. Met andere woorden, niet het subject wordt geëvalueerd, maar de toestand waarin hij/zij/het verkeert. Vandaar dan ook dat een zin als (2a) merkwaardig aandoet, in tegenstelling tot (2b), omdat hij impliceert dat de toestand waarin iemand verkeert zelf in een slechte toestand verkeert, iets wat geen zinnige mededeling lijkt te zijn:

- (2) a. ??Haar toestand is er slecht aan toe.
b. Haar toestand is slecht.

Het elementje *er* in *eraan* is een voorbeeld van het zgn. *loze er* (zie bijvoorbeeld Haeseryn, Romijn, Geerts, De Rooij & Van den Toorn, 1997), dat behoort tot de klasse van expletieve pronomina, evenals *'m* in *zet 'm op*, of *het* in *het laten afweten*. Het moet dan ook niet verward worden met het referentiële *er* dat in een ogenschijnlijk eendere constructie (*toe zijn aan*) opduikt, en dat stevast vervangen kan worden door *daar*:¹

¹Dubbelzinnigheden als in *Ik ben er erg aan toe* duiken op wanneer er een bij de constructie passend adjectief gebruikt wordt dat tevens kan dienst doen als bijwoord van graad, vooral *erg*, *verschrikkelijk*, *vreselijk*, *ontzettend*. Vgl.:

- (i) Ik wil nu een borrel. Ik ben er vreselijk aan toe.

- (3) a. A: Wil je een borrel? B: Ik ben er erg aan toe.
b. A: Wil je een borrel? B: Ik ben daar erg aan toe.

Deze vervanging is nooit mogelijk als *er* het loze, niet-referentiële, *er* is:

- (4) a. A: Hoe gaat het met je? B: Ik ben er erg aan toe.
b. A: Hoe gaat het met je? B: #Ik ben daar erg aan toe.

Naast combinaties met koppelwerkwoorden, in het bijzonder *zijn*, heeft de woordgroep *eraan toe* ook de mogelijkheid om te combineren met het werkwoord *gaan*:

- (5) a. Het ging er gisteravond nogal wild aan toe.
b. Het gaat er vrolijk aan toe tijdens de kerstborrel.
c. Op zee ging het er vreselijk aan toe.

We zullen de combinaties in (5) beschouwen als vertegenwoordigers van een aparte constructie (hierna aan te duiden als de GAAN-constructie), die we op enkele punten zullen vergelijken en contrasteren met de gevallen in (1) (hierna: de ZIJN-constructie). Ik zal dat doen aan de hand van een corpus van 600 gebruikgevallen die ik de afgelopen jaren ben tegengekomen en in een database bijeengebracht heb (de gegevens zijn, op afnemende volgorde van belangrijkheid, afkomstig uit *Delpher.nl*, een website met gedigitaliseerde kranten, Lexis-Nexis, eveneens een krantenwebsite, en boeken die ik de afgelopen jaren heb gelezen).

Ook zonder ons eerst te buigen over de corpusgegevens is het mogelijk om enkele preliminaire opmerkingen te maken over de twee constructies. Wat onmiddellijk opvalt bij vergelijking van de zinnen in (1) en die in (5) is dat de eerste groep steeds referentiële subjecten heeft, terwijl de tweede groep het steeds moet doen met een dummy-onderwerp, *het*. Dat het gaat om het niet-verwijzende *het* blijkt onder meer uit het feit dat het onderwerp van de zin niet bevraagd kan worden, dit in tegenstelling tot de zinnen in (1). Vergelijk maar eens de volgende zinnen:

- (6) a. Wat was er slecht aan toe?
b. Wie was er beroerd aan toe?
c. Hoe ging het er gisteravond aan toe?
d. *Wat ging er gisteravond aan toe?

Ik concludeer dat alleen de ZIJN-constructie iets prediceert over het subject van de zin. Bij de GAAN-constructie moeten we denken aan het vage *het* dat we aantreffen in zinnen als die in (7) hieronder, en hun transitieve tegenhangers in (8):

- (7) a. Het is warm.
b. Het is februari.
c. Het is momenteel erg druk.
d. Het is half vijf.
e. Het is hier prachtig.
f. Het regent.
- (8) a. Ik heb het warm.
b. We hebben het momenteel erg druk.
c. Ik heb het half vijf.
d. Wat hebben we het toch goed!
e. Laten we het wel gezellig houden.

Van dit type zin (althans de Engelse tegenhanger met zogeheten *ambient it*) heeft Bolinger (1973) gezegd dat het een eigenschap prediceert van de omgeving (die verder niet nader gespecificeerd hoeft te worden). Meestal zal dit de omgeving zijn waarin een uiting wordt geproduceerd. Als iemand zegt *Het is half vijf*, dan zal hij het hebben over de tijd en de plaats van de uiting, niet de tijd in een andere tijdzone, of op een andere dag. Door middel van werkwoordstijden en bijwoordelijke bepalingen kunnen we die omgeving ook ergens anders plaatsen:

- (9) a. Het is half vijf in Japan.
b. Het was half vijf toen het schot werd gelost.
c. Het regent overal, behalve hier in Nederland.

De voorbeelden in (7) en (8) hebben een statisch karakter. Dat hoeft op

zich niet, vergelijk:

- (10) a. Het werd steeds warmer.
b. We gaan het nog druk krijgen.
c. Ik zal het goed met je maken.

In deze laatste drie zinnen hebben we eveneens te maken met het loze *het*, maar nu in een meer dynamische context. De GAAN-constructie kunnen we nu ook hierbij voegen. Een zin als *het ging er wild aan toe* zegt iets over de omgeving, in het bijzonder de mate van dynamiek die karakteristiek is voor de omgeving op een moment in het verleden. We zullen laten zien dat deze interpretatie gevolgen heeft voor de keuze van predicaten, die heel anders blijkt uit te pakken dan bij de ZIJN-constructie. In de volgende paragraaf doen we dit aan de hand van de al eerder genoemde corpusgegevens.

2 Predicaten in twee constructies

Voor een vergelijking van de twee constructies met *aan toe* kan de lezer terecht bij twee tabellen met predicaten (Tabel 1 en 2). Om een vergelijking te vereenvoudigen heb ik ervoor gekozen om eventuele bijwoorden van graad achterwege te laten, zodat *er nogal slecht aan toe* en *er zeer slecht aan toe* allebei onder het predicat *slecht* worden gerangschikt. Belangrijker nog om te vermelden is het feit dat ook de aan- of afwezigheid van negatie in de tabel niet getoond is. In Tabel 3 wordt in deze lacune voorzien.

Behalve adjectieven bevatten de tabellen ook pro-vormen, zoals het vraagwoord *hoe* en het deiktisch-anaforische woordje *zo*.

Bij een eerste vergelijking van Tabellen 1 en 2 valt op dat er een veel grotere spreiding te zien is bij de GAAN-constructie. Hoewel er minder voorkomens van deze constructie in de database zaten dan van de ZIJN-constructie, is de lijst met predicaten in Tabel 2 veel langer. Omgekeerd is het zo dat de ZIJN-constructie enkele hoogfrequente predicaten kent die er duidelijk uitspringen, terwijl dat bij de GAAN-constructie in veel mindere mate het geval is. Vooral *slecht* valt op bij de ZIJN-constructie,

Tabel 1: ZIJN-constructie

<i>Predicaat</i>	N				
<i>afschuwelijk</i>	1	<i>ernstig</i>	15	<i>lelijk</i>	4
<i>bar</i>	1	<i>geweldig</i>	1	<i>minder goed</i>	1
<i>belabberd</i>	6	<i>goed</i>	10	<i>minder prettig</i>	2
<i>belazerd</i>	1	<i>het beroerdest</i>	4	<i>naar</i>	1
<i>beroerd</i>	20	<i>het best</i>	2	<i>net zo</i>	1
<i>beroerder</i>	3	<i>het ergst</i>	4	<i>ongelukkig</i>	3
<i>best</i>	14	<i>het ergste</i>	3	<i>redelijk</i>	1
<i>beter</i>	28	<i>het ernstigst</i>	1	<i>slecht</i>	132
<i>deerlijk</i>	1	<i>het meest ernstig</i>	1	<i>slechter</i>	15
<i>ellendig</i>	9	<i>het slechtst</i>	5	<i>treurig</i>	1
<i>erbarmelijk</i>	2	<i>hoe</i>	6	<i>treuriger</i>	1
<i>erg</i>	18	<i>hopeloos</i>	2	<i>verschrikkelijk</i>	5
<i>erger</i>	18	<i>lamentabel</i>	1	<i>vreselijk</i>	3
TOTAAL					347

met meer dan een derde van alle voorkomens, en de andere predicaten in Tabel 1 hebben evenals *slecht* overwegend een negatieve connotatie, zoals *beroerd*, *erg*, *ernstig*. Dat roept meteen de vraag op, hoe het dan zit met het positieve groepje *goed*, *beter*, *best*, dat ook redelijk goed vertegenwoordigd is. Het antwoord hierop is te vinden in Tabel 3: bij *goed* zijn 7 van de 10 voorkomens ontkende vormen, bij *best* zelfs 14 van de 14 voorkomens. Dus ook in deze gevallen is de predicatie grotendeels negatief van aard. Zelfs bij de 3 positieve voorkomens van *goed* valt bij 2 ervan op dat ze nogal een zuinig type beoordeling behelzen, van de categorie “naar omstandigheden wel”:²

²Voorbeelden uit respectievelijk *Limburgsch Dagblad* 9-2-1987, *Trouw*, 14-11-1992.

- (11) a. De op 10 december 1986 door terroristen ontvoerde industrieel [...] is er ondanks de lange gevangenschap goed aan toe.
- b. Wij willen niet in de val lopen van verschuiving van aandacht van armoede-bestrijding in ontwikkelingslanden naar projecten in landen dichterbij huis die er relatief nog goed aan toe zijn.

Tabel 2: GAAN-constructie

<i>Predicaat</i>	N				
<i>anders</i>	7	<i>heet</i>	4	<i>rommelig</i>	1
<i>autocratisch</i>	1	<i>heftig</i>	15	<i>royaler</i>	1
<i>autoritair</i>	1	<i>heftiger</i>	3	<i>ruig</i>	13
<i>bedaard</i>	1	<i>helder</i>	1	<i>ruiger</i>	1
<i>beestachtig</i>	1	<i>het hardst</i>	1	<i>rustig</i>	1
<i>behoorlijk</i>	1	<i>hevig</i>	1	<i>rustiger</i>	3
<i>beschaafd</i>	1	<i>hoe</i>	14	<i>ruw</i>	5
<i>beschaafder</i>	1	<i>hyperig</i>	1	<i>ruwer</i>	1
<i>beter</i>	1	<i>idyllisch</i>	1	<i>serieus</i>	2
<i>bikkelhard</i>	1	<i>informeel</i>	1	<i>smerig</i>	1
<i>bizar</i>	1	<i>jazzy</i>	1	<i>stevig</i>	8
<i>bloedig</i>	3	<i>joliger</i>	1	<i>stormachtig</i>	1
<i>braaf</i>	1	<i>kalm</i>	2	<i>stormachtiger</i>	1
<i>chaotisch</i>	3	<i>kalmer</i>	1	<i>streng</i>	1
<i>chaotischer</i>	1	<i>keihard</i>	3	<i>strikt</i>	1
<i>comfortabeler</i>	1	<i>keurig</i>	1	<i>systematisch</i>	1
<i>correct</i>	2	<i>knus</i>	1	<i>tam</i>	2
<i>deftig</i>	1	<i>lief</i>	1	<i>traag</i>	1
<i>democratisch</i>	1	<i>lieflijk</i>	1	<i>verhit</i>	1

Tabel 2: (gecontinueerd)

<i>Predicaat</i>	N				
<i>direct</i>	1	<i>locker</i>	1	<i>verschrikkelijk</i>	1
<i>disciplinair</i>	1	<i>luidruchtig</i>	3	<i>vreedzaam</i>	3
<i>eerlijker</i>	1	<i>maf</i>	1	<i>vreedzamer</i>	1
<i>erg</i>	1	<i>massaler</i>	1	<i>vreemd</i>	1
<i>ernstig</i>	1	<i>mensonwaardig</i>	1	<i>vriendelijk</i>	5
<i>fel</i>	2	<i>netjes</i>	1	<i>vriendschappelijk</i>	1
<i>flink</i>	1	<i>ongecoördineerd</i>	1	<i>vrolijk</i>	3
<i>formeel</i>	2	<i>onprofessioneel</i>	1	<i>vurig</i>	1
<i>formeler</i>	1	<i>onrechtvaardiger</i>	1	<i>wild</i>	6
<i>fraai</i>	1	<i>onrustig</i>	1	<i>wilder</i>	4
<i>gemoedelijk</i>	6	<i>ontspannen</i>	2	<i>woest</i>	3
<i>gemoedelijker</i>	1	<i>ordelijker</i>	1	<i>wreed</i>	2
<i>gewelddadig</i>	1	<i>pittig</i>	1	<i>zachtaardig</i>	1
<i>gezellig</i>	3	<i>prettig</i>	1	<i>zachtzinnig</i>	8
<i>gezelliger</i>	1	<i>radicaal</i>	1	<i>zachtzinniger</i>	2
<i>grimmiger</i>	1	<i>rauw</i>	1	<i>zakelijk</i>	1
<i>hard</i>	26	<i>relaxed</i>	1	<i>zo</i>	2
<i>harder</i>	2	<i>relaxt</i>	1	<i>zuur</i>	1
<i>hectisch</i>	3				
TOTAAL					253

Bij de GAAN-constructie is er geen duidelijke voorkeur voor negatieve predicaten. Naast *wreed* vinden we *zachtzinnig*, naast *vurig* en *wild* zien we ook *kalm* en *rustig*. Toch is ook dit deels maar schijn, omdat we de aanwezigheid van negatie nog niet hebben verdisconteerd. Bij *zachtzinnig* zijn alle 8 voorkomens ontkend, terwijl de tegenhanger *hard* 1 ontkende vorm op 26 voorkomens laat noteren.

Tabel 3: Predicaten in negatieve zinnen

ZIJN-constructie	N	%	GAAN-constructie	N	%
<i>best</i>	14	100	<i>anders</i>	1	14
<i>beter</i>	8	29	<i>beter</i>	1	100
<i>erger</i>	1	6	<i>democratisch</i>	1	100
<i>geweldig</i>	1	100	<i>formeel</i>	2	100
<i>goed</i>	7	70	<i>fraai</i>	1	100
<i>het ergst</i>	1	25	<i>hard</i>	1	4
<i>het slechtst</i>	1	20	<i>helder</i>	1	100
<i>slecht</i>	4	3	<i>jazzy</i>	1	100
			<i>lief</i>	1	100
			<i>lieftlijk</i>	1	100
			<i>ruig</i>	1	8
			<i>systematisch</i>	1	100
			<i>vreedzaam</i>	1	33
			<i>vriendelijk</i>	2	40
			<i>vriendschappelijk</i>	1	100
			<i>zachtzinnig</i>	8	100
Totaal	37	10	Totaal	25	10

Opvallend is het verschil tussen *goed* en *beter*. Terwijl *er goed aan toe* duidelijk voorkeur heeft voor negatieve zinnen, geldt dit niet voor *er beter aan toe*. De corpusgegevens komen overeen met mijn intuïties als taalgebruiker. Dit zal te maken hebben met het feit dat het evaluatieve onderscheid tussen *goed* en *slecht* geneutraliseerd wordt in de comparatief (en de superlatief). Zonder enige tegenspraak kan men zeggen *ik ben er beter aan toe dan gisteren, maar desondanks ben ik er nog steeds vrij beroerd aan toe*.

Een ander punt dat opvalt bij vergelijking van Tabellen 1 en 2 is

dat de ZIJN-constructie veel vaker een superlatief bevat dan de GAAN-constructie. Wat hiervan de oorzaak is, zou ik niet kunnen zeggen.

3 Geschiedenis van de constructies

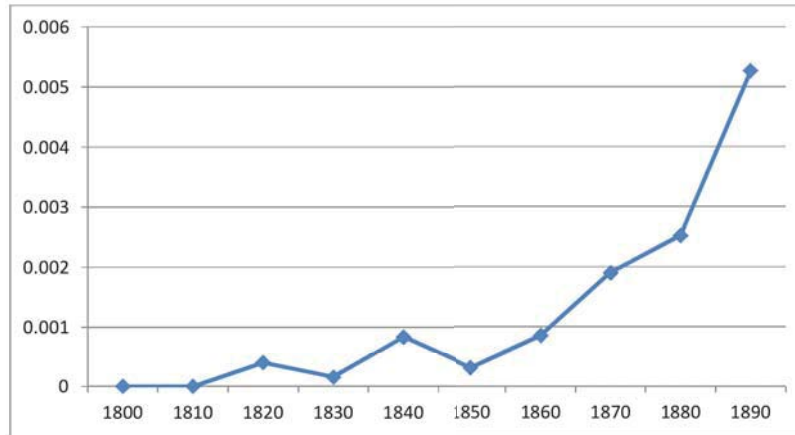
De 600 voorkomens van de GAAN- en ZIJN-constructies kunnen worden onderverdeeld in 253 voorkomens van de GAAN-constructie en 347 van de ZIJN-constructie, zoals we konden zien in de Tabellen 1 en 2. Dit lijkt te wijzen op een hogere frequentie voor de ZIJN-constructie, maar het verschil blijkt vooral toe te schrijven aan teksten van voor 1980. Na dat jaar lijken de twee constructies ongeveer even frequent, voor die tijd is er een duidelijk verschil in het voordeel van de ZIJN-constructie. Voor het negentiende-eeuwse materiaal is er een verhouding van 1x GAAN tegenover 30x ZIJN. Deze scheve verdeling is toe te schrijven aan het feit dat in de 19de eeuw de GAAN-constructie een variant had die ik niet heb meegenomen in de dataverzameling, nl. *toe gaan*. Vergelijk bijvoorbeeld:³

- (12) In den omtrek van het Domplein ging het er zoo woest toe, dat de Regeering zich genoodzaakt zag batterijen op te stellen om de oproerlingen te bedwingen.

In de loop van de twintigste eeuw moet deze variant geleidelijk het veld ruimen. De ZIJN-constructie is ouder, maar niet veel ouder: voorbeelden zijn te vinden vanaf 1820, maar het duurt even voor de constructie op ruime schaal ingezet wordt. De toename in het gebruik is te zien in Figuur 1. Omdat het aantal kranten en hun dikte niet in elk decennium gelijk is, heb ik ervoor gekozen om het aantal voorkomens van *er slecht aan toe* te delen door het aantal voorkomens van *slecht*, waarvan ik aanneem dat het zal correleren met de omvang van de tekstbestanden.

Het is mogelijk dat de GAAN-constructie zich ontwikkeld heeft door analogie met de ZIJN-constructie. Te bewijzen valt zoiets natuurlijk nooit, maar ik zie geen andere verklaring voor het eigenaardige feit dat een veelgebruikte constructie met *toegaan* wordt vervangen door de meer

³ *Algemeen Handelsblad*, 10 mei 1898.

Figuur 1: Het aantal voorkomens van *er slecht aan toe*, gedeeld door het aantal voorkomens van *slecht*, per decennium, in de krantenbestanden van Delpher

omslachtige variant *er ... aan toegaan*, en wel op het moment dat de ZIJN-constructie ingeburgerd is geraakt.

4 Conclusies

Het Nederlands kent twee constructies met *er ... aan toe*, eentje met *zijn* en eentje met *gaan*. De constructie met *zijn* wordt gebruikt om een oordeel te vellen over de toestand van een persoon of object, en heel opvallend is dat dit oordeel bij gebruik van deze constructie vrijwel uitsluitend negatief is. Voor zover er al positieve predicaten gebruikt worden als *goed* of *geweldig*, worden die ontkend, zodat het uiteindelijke oordeel eveneens negatief uitpakt. De constructie met *gaan* zegt iets over een gebeuren, en kenschetst met name de dynamiek van dit gebeuren. Van een voetbalwedstrijd kan gezegd worden dat het er woest of juist vreedzaam aan toeging, maar niet dat het er slecht of goed aan toeging. Voor evaluaties van een voetbalwedstrijd in termen van goed of slecht lijkt de *er ... aan toe gaan*-constructie zich niet te lenen. Het is wellicht het vermelden waard dat het Gronings een vergelijkbare, maar andere

constructie kent: *er ... om weg gaan* (cf. Ter Laan, 1929, p. 1175):⁴

- (13) 't Gong der smis biester roar om weg 't ging er soms bijster vreemd aan toe

Bij deze constructie is het mogelijk om de adjectieve component *weg* te laten, mits er een bijwoord van graad gebruikt wordt:

- (14) a. Wat ging het er om weg!
b. Het ging er behoorlijk om weg gisteravond.

Telkens is de betekenis dat het er nogal tekeer is gegaan. Deze mogelijkheid lijkt ook, een tikje marginaal, te bestaan voor *er ... aan toe gaan*:

- (15) Heb je die storm gehoord vannacht? Het ging er nogal/behoorlijk aan toe.

De notie van heftigheid, die overheerst bij de adjectieven in Tabel 2, lijkt bij dit soort gevallen impliciet te kunnen blijven.

Bij de ZIJN-constructie valt ook een vergelijking met een andere constructie te maken. Het patroon van negatieve adjectieven in positieve zinnen, en positieve adjectieven in negatieve zinnen dat we hier hebben kunnen waarnemen, is niet helemaal uniek in de studie van polariteit. Het doet sterk denken aan een patroon dat we eerder hebben waargenomen bij een bijwoorden als *bar* (Klein & Hoeksema, 1994), vgl. het volgende patroon van oordelen (van de auteur, voor variatie in oordelen, zie het geciteerde artikel):

- (16) a. FC Groningen speelde bar slecht.
b. FC Groningen speelde niet bar goed.
c. *FC Groningen speelde bar goed.
d. *FC Groningen speelde niet bar slecht.

In combinatie met negatieve predicaten als *slecht* en *weinig* gedraagt *bar* zich als een positief-polaire uitdrukking, en in combinatie met positieve

⁴Ter Laan gebruikt in zijn toelichting nog de ouderwetse constructie zonder *aan* en vertaalt (12) als *'t ging er soms heel vreemd toe*.

predicaten als een negatief-polaire uitdrukking. Uit corpusgegevens blijkt verder dat het positief-polaire gebruik meer prominent is dan het negatief-polaire gebruik, geheel analoog aan wat we vonden bij *er...aan toe zijn*. We mogen hieruit concluderen dat er belangrijke overeenkomsten zijn tussen constructies met bijwoorden van graad zoals *bar* en evaluatieve constructies. Het zou me niet verbazen als nader onderzoek zou uitwijzen dat het bij deze twee gevallen niet hoeft te blijven.

Referenties

- Bolinger, D. (1973). Ambient *it* is meaningful too. *Journal of Linguistics*, 9, 261–270.
- Everaert, M. (1992). Nogmaals: Een schat van een kind. In H. Bennis & J. W. de Vries (Red.), *De binnenbouw van het Nederlands. Een bundel artikelen voor Piet Paardekooper* (pp. 45–54). Dordrecht: ICG-Publications.
- Foolen, A. (2004). Expressive binominal NPs in Germanic and Romance languages. In G. Radden & K.-U. Panther (Red.), *Studies in linguistic motivation* (pp. 75–100). Berlijn: Walter de Gruyter.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J. & van den Toorn, M. C. (Red.). (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (2de ed.). Groningen: Martinus Nijhoff; Deurne: Wolters Plantijn.
- Klein, H. & Hoeksema, J. (1994). *Bar* en *bijster*: Een onderzoek naar twee polariteitsgevoelige adverbia. *Gramma/TTT*, 3(2), 75–88.
- ter Laan, K. (1929). *Nieuw Groninger woordenboek*. Groningen: J. B. Wolters.
- Paardekooper, P. C. (1956). Een schat van een kind. *De Nieuwe Taalgids*, 49, 93–99.